

mıştır. Gazetenin "Havâdisât-ı Hâriciyye" bölümünde dış haberler yabancı gazetelerden tercüme edilerek verilmiştir. İlân bölümünde ise gayri menkul satışları, ithal ilâçlar ve ülkede henüz bilinmeyen eşya ve makine ilânları yer almıştır.

Yazı ve haberlerde noktalama işaretleri ve başlık kullanılmamış, haberler birbirinden iki üç satırlık boşluklarla ayrılmıştır. İlk iki yılda son derece ağdalı olan gazetenin dili sonraları biraz sadeleştirilmiştir.

Ceride-i Havâdis, Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa'nın isyanı sırasında ilk yirmi sayısında birer sayfalık ilâve vermiş, Kırım Harbi dolayısıyla yeniden ilâve çıkarmıştır (28 Muharrem 1270/31 Ekim 1853). Şinâsi ve Âgâh Efendi *Tercümân-ı Ahvâl*'i yayımlamaya başlayınca (6 Rebîülâhîr 1277/22 Ekim 1860) *Ceride-i Havâdis* de *Rûznâme* adlı günlük bir ilâve vermeye başlamıştır (16 Rebîülâhîr 1277/1 Kasım 1860). 121 sayı neşredildikten sonra (10 Şevval 1277/21 Nisan 1861) adı *Rûznâme-i Ceride-i Havâdis* olarak değiştirilen bu ilâve, 1212. sayısında artık çıkarılmayacağı ilân edilen *Ceride-i Havâdis* ile beraber yayımını durdurmuştur (24 Rebîülâhîr 1281/26 Eylül 1864). Alfred Churchill daha sonra her ikisinin yerine *Rûznâme-i Ceride-i Havâdis* adlı 15804 sayı yayımlanan yeni bir gazete çıkarmıştır (1294/1877).

Ceride-i Havâdis, Osmanlı basınında birçok yeniliği uygulayan ilk Türkçe gazetedir. İlk defa muhabir göndermesi (İskenderiye, 1840), ilk ilâve neşri, Galata'da Naum Tiyatrosu'nda oynanan piyeslerin Türkçe tercümelerinin verilmesi, hastalıklar hakkında açıklayıcı ve koruyucu bilgiler, ansiklopedik mâlumat, ölüm ilânı ve ölümlerde biyografi (1844), kitap şekline gelebilecek tefrika (*Sûdan Seyahatnâmesi*, 1846), okuyucu mektupları yayımlaması, savaş muhabirliği (Kırım Harbi, 1854) *Ceride-i Havâdis*'in Osmanlı gazeteciliğine getirdiği yeniliklerdir.

Ceride-i Havâdis'te yayımlanan yazılarda Münif (Paşa) imzası dışında başka isim bulunmadığından yazı kadrosunda çalışan kişiler, kısmen o devri yaşıyanların makale ve hâtıralarıyla biyografilerden ve bunlardan bazılarının devlet memuriyetine tayinleri dolayısıyla neşrettikleri veda ilânlarından öğrenilmektedir. *Ceride-i Havâdis*'in ilk yıllarında çalışmış oldukları tesbit edilen yazarlar şunlardır: Ahmed Tevfik (Suriye mektupçusu, Kudüs mutasarrıfı, Harem-i şerif mü-

dürü), Emin Firdevsî, İsmet Bey, Râmîz-paşazâde Mehmed İzzet Bey (Akkâ mutasarrıfı, Harem-i şerif müdürü, *Harita-i Kapudânân-ı Deryâ* adlı eserin yazarı), Kar-sîzâde Cemâleddin (*Âyine-i Zurefâ* [Osmanlı Tarih ve Müverrihleri] müellifi), Ahmed Nazif Efendi, Sahaflar Tekkesi Şeyhîzâde (musahhih, Takvimhâne nâzır vekili, Kudüs kadısı), Münif Bey (Paşa, Maarif nâzırı), Said Bey (Sadrazam Küçük Said Paşa), Sâlih Bey (şair, İşkodra vilâyet mektupçusu). Daha sonraki yıllarda Ahmed Râsim, Ahmed Zarîfî, Enderunlu Âlî (şair, meşhur şeyh Kuşadalı İbrâhim Efendi'nin müridi), Ebûzzîyâ Tevfik (gazeteci-yazar, Şûrâ-yı Devlet âzası, Konya mebusu), Emin Hâfîz Müşfik, Manastırlı Emîrzâde, Hâlet Bey (vilâyet mektupçusu, ilk devlet salnâmesini çıkaran şair ve yazar), Hüseyin Sîret Bey, Nûzhet Efendi, Rîzâ Bey (Paşa), Süreyyâ Bey (başmuharrir, *Sicill-i Osmânî* müellifi) gazetede yazar olarak çalışmışlardır. *Ceride-i Havâdis*'in tercüme işlerinde çalışan Hariciye Nezâreti Tercüme Kalemî'nin azınlık mensubu memurlarından sadece Bohor ve Haçadur Oskanyan efendilerin adları bilinmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ceride-i Havâdis ve *Rûznâme-i Ceride-i Havâdis* koleksiyonu (bk. Hasan Duman, *Katalog*, s. 338-340); Vakıf Gazetesi koleksiyonu (1921) (bk. Hasan Duman, *Katalog*, s. 444-445); Ebûzzîyâ Tevfik, *Salnâme-i Hadîka*, İstanbul 1290, s. 68-70; Âkîf Paşa, *Tebîrâ*, İstanbul 1300, s. 5-80; Ahmed Râsim, *İlk Büyük Muharrirlerden Şinâsi*, İstanbul 1927, s. 4-9; Selim Nûzhet [Gerçek], *Türk Gazeteciliği*, İstanbul 1931, s. 35-38; Tanpınar, *Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 146-147; Hasan Refik Ertuğ, *Basın ve Yayın Hareketleri*, İstanbul 1958, I, 149-152; Münir Süleyman Çapanoğlu, *Basın Tarihimizde İlave*, İstanbul 1960, s. 51-56; Süreyya Oral, *Türk Gazetecilik Tarihi*, İstanbul 1968, I, 77-79; M. Nuri İnuğur, *Basın ve Yayın Tarihi*, İstanbul 1982, s. 181-184; Orhan Koloğlu, *Miyop Churchill Olayı*, İstanbul 1986, s. 1-139; Mustafa Nihat Özön, "100 Senelik Gazeteciliğimiz", *Ayın Tarihi*, sy. 46-47, Ankara 1928, s. 2907-2918; "Ceride-i Havâdis", *İst.A*, VII, 3496-3499; TDEA, II, 52-53.

ZİYAD EBÜZZİYYA

CERİDE-İ İLMİYYE

(جريدة علمیه)

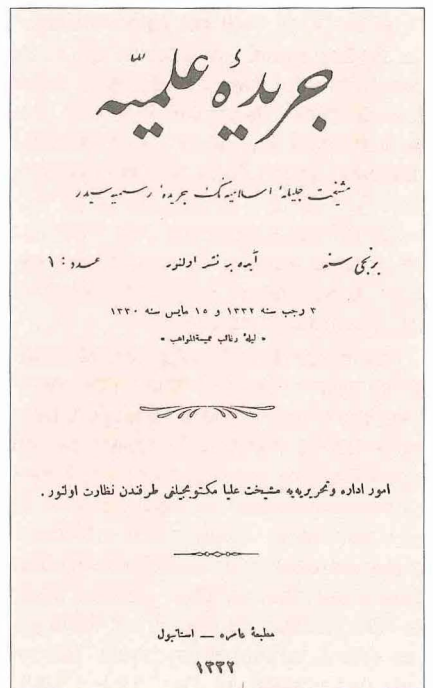
Bâb-ı Meşihat tarafından
1914-1922 yılları arasında
İstanbul'da yayımlanan dergi.

Osmanlı Devleti'nin dinî ve idarî kurumlarından biri olan Bâb-ı Meşihat ile buna bağlı kuruluşlardan Fetvahâne ve şer'î mahkemelerin dinî meselelerle il-

gili fetva, hüküm ve kararlarının, medrese ve tekkelerle Dârü'l-hikmeti'l-İslâmiyye gibi dinî kuruluşlara ait tâlimat, nizamnâme ve haberlerin duyurulması maksadıyla yayımlanmıştır.

II. Meşrutiyet döneminde şeyhülislâm-lık yapan Mustafa Hayri'nin (Ürgüplü) teşebbüsüyle yayımına başlanan *Ceride-i İlmîyye*'nin ilk sayısı, Regaib kandiline rastlayan 3 Receb 1332 (28 Mayıs 1914) tarihinde çıkarılmıştır. Dergi I. Dünya Savaşı, Millî Mücadele ve Mütareke yılları içinde, Osmanlı Devleti'nin dokuz yıllık zor döneminde toplam yetmiş dokuz sayı yayımlanmıştır. İlgili yer ve kuruluşlara dağıtıldığı gibi satışa da sunulan *Ceride-i İlmîyye*, başlığının altındaki "Meşihat-ı İslâmiyye'nin ceride-i resmîyesidir" ibaresinden de anlaşılacağı üzere, adı geçen kurumun resmî yayın organı olarak meslekî bir dergi hüviyetindedir. Bu özelliğini sonuna kadar koruyan dergi, ilk sayısında yer alan "İfâde-i Mahsûsa"dan anlaşıldığına göre meşihatın idarî ve ilmî faaliyetlerinin yayın organı olacak, bu sebeple ilgili devlet memurları ile ilim adamlarına ve halka faydalı neşriyat yapacaktır. Neşriyat idaresi bakımından iki safhada ele alınabilecek dergi birinci devrede (nr. 1-44) yayına "meşihat-ı ulyâ mektupçuluğu" tarafından

Ceride-i İlmîyye'nin ilk sayısının dış kapağı

hazırlanmış, 1918'de Dârü'l-hikmeti'l-İslâmiyye'nin kuruluşundan sonra ise yayımı buranın baş kitâbeti tarafından yürütülmüştür. Dârü'l-hikmeti'l-İslâmiyye'nin kuruluşuyla birlikte başkâtipliğe tayin edilen Mehmed Âkif (Ersoy) derginin yayım sorumluluğunu üstlenmiş ve bu sıfatla Dârü'l-hikme'nin kararlarıyla beyannâmelerini de kaleme almıştır. Daha sonra üyeliğe de kabul edilen Mehmed Âkif, 1920 Mayıs'ında Millî Mücadele'ye katılmak üzere Anadolu'ya geçinceye kadar bu görevi sürdürmüştür.

Yayın politikası ve muhteva bakımından da iki devrede incelenebilecek olan *Ceride-i İlmiyye*'nin 41. sayıya kadar devam eden birinci döneminde meşihatla bağlı kuruluşları ilgilendiren resmî ve idarî konulardaki yazılarla fetvalar yayımlanırken Dârü'l-hikmeti'l-İslâmiyye'nin kuruluşundan sonra burayı ilgilendiren benzeri yazılar da neşredilmiştir. 41. sayıdan itibaren ayrıca Dârü'l-hikmeti'l-İslâmiyye'nin çeşitli ilmî encümenlerinin görüşlerini aksettiren yazı ve raporlarla encümen üyelerinin imzalarını taşıyan ilmî ve fikrî makalelere de yer verilmiştir. Böylece dergi, dinî irşad ve tebliğ faaliyetinin devrindeki ciddi ve güvenilir bir neşir organı durumuna gelmiştir.

Aylık olarak ve 74-75, 76-77, 78-79. sayıları bir arada yayımlanan derginin ayrıca 5 ile 6. sayıları arasında, "İslâh-ı Medârîse Dair Nüsha-i Fevkalâde" adını taşıyan ve son devir Türk eğitim tarihi için değerli bilgiler ihtiva eden bir özel sayısı da çıkarılmıştır (20 Zilkade 1332/10 Ekim 1914). Yedi cilt tutan nüshaların ilk beş cildinin muhtevası için yıllık genel fihristler hazırlandığı halde diğer sayıların toplu fihristi yapılmamıştır. Saltanatın ilgası üzerine (1 Kasım 1922) istifa eden Tevfik Paşa hükümetiyle birlikte Şeyhülislâm Medenî Mehmed Nûri Efendi'nin idaresindeki Bâb-ı Meşihat da ortadan kalkmış ve mecmuanın yayımı 79. sayıdan (1 Safer 1341/23 Eylül 1922) sonra durmuştur.

İstanbul'da Evkâf-ı İslâmiyye Matbaası'nda basılan *Ceride-i İlmiyye*'de, memleketin o sırada içinde bulunduğu I. Dünya ve İstiklâl harpleri dolayısıyla zaman zaman Arapça, Farsça, Urduca ve Tatarca metinlerle fetva ve beyannâmeler de yayımlanmıştır. Kesin rakamı bilinmemekle beraber yayın hedefi ve şeyhülislâmlık kurumunun ülke içindeki geniş teşkilâtı dolayısıyla önemli bir tiraja sahip olduğu tahmin edilmektedir. Her sayıda değişmeden yer alan "İrâde-i Seniye", "Fetâvâ-yı Şerife", "Kavânin ve Nizâmât", "Ecvibe-i Şer'iyye", "Fetvâhâne-i Âlî'nin Mukarrerât-ı Nakziyyesi", "Tebliğât-ı Umûmiyye", "Nasb ve Tayin Haberleri", "Tezâkir-i Âliyye", "Meclis-i Tedkikat-ı Şer'iyye Mukarrerâtı", "Tebliğât-ı İlmiyye" gibi konu başlıkları derginin resmî muhtevası hakkında bir fikir vermektedir. 41. sayıdan sonra bunlara "Dârü'l-hikme Mukarrerâtı" ve "Dârü'l-hikme Neşriyatı" ana başlıkları altında yayımlanan yazılar da eklenmiştir. Bunlardan birinci başlık altında, adı geçen kuruluşun fıkıh, kelâm ve ahlâk komisyonlarının çeşitli kararları yayımlandığı gibi toplumu ilgilendiren dinî, ahlâkî ve sosyal meseleler hakkındaki görüşleri, ayrıca devrin yayın organlarında çıkan yazılara verilmiş cevaplar da yer almaktadır. "Dârü'l-hikme Neşriyatı" adı altındaki yazılar, ilgili komisyon üyelerinin bir anlamda komisyonun görüşlerini de aksettiren imzalı ilmî makaleleri özelliğini taşımaktadır. Daha sonraki sayılarda zaman zaman rastlanan bir başka başlık ise "Neşriyyât-ı Husûsiyye"dir. Burada gerek komisyon üyelerinin gerekse diğer ilim adamlarının dinî konularda yazdıkları ilmî ve fikrî yazılar görülmektedir. Son sayılarında Dârü'l-hikmeti'l-İslâmiyye'ye sorulan sorulara verilmiş cevapların da yayımlandığı derginin ikinci devresinde yazıları bulunan ilim adamları arasında İzmirli İsmâil Hakkı, Seyyid Nesib, Ferid Bey, Ali Rızâ Bey, Şerif Sâdeddin Efendi, Rebî Molla, Arapkirli Hüseyin Avni, Hâfız İsmâil Efendi, Cevdet Efendi, Hamdi Efendi, Şevketi Efendi, Ahmed Râsim Avni Efendi gibi isimler yer almaktadır.

Ceride-i İlmiyye'de günün dinî, ilmî ve sosyal meselelerine ışık tutan makaleler yazan müelliflerden, hemen her sayıda bir veya birkaç yazısı bulunan İzmirli İsmâil Hakkı'nın kaleme aldıkları dikkat çekici mahiyettedir. "Hikmet-i Belîğâ: Hikmet-i Teşrî' veya Mehâsin-i Şerâyi" başlıklı seri makalesi (nr. 41-44, 47-50), "İslâm Mütefekkirleri: Gazzâlî" başlıklı yazı dizisi (nr. 51-70, 72, 74-79) ile "Devlet-i İslâmiyye'nin Binası" (nr. 42), "Devlet-i İslâmiyye'nin Takip Ettiği Tarîk" (nr. 45) adlı makaleleri bunlar arasında zikredilebilir. Cevdet Efendi'nin Ahlâk Encümeni adına kaleme aldığı "Ve-zâif-i İnsâniyye" başlıklı yazı dizisi (nr. 41-45); Seyyid Nesib Efendi'nin "Keşfü'l-hicâb" başlıklı tesettüre dair uzunca bir makalesi (nr. 49) ile "Dindar ile Dinsizin Cem'iyyet-i Beşeriyyedeki Mevkileri" ad-

lı yazısı (nr. 61-66) ve Hz. İsa'nın doğumu konusunda gazetelerde çıkan yazılar üzerine meseleyi ilmî olarak inceleyen "Dîn-i İslâm'da Milâd-ı İsa Meselesi" başlıklı makalesi (nr. 73-79); Şevketi Efendi'nin "Din ve Dinsizlik" (nr. 43, 45-46, 52, 56); Kelâm Encümeni âzası Arapkirli Hüseyin Avni Efendi'nin "İlm-i Kelâm" (nr. 44, 45, 47-51, 54-59, 68-70, 72-79) adlı yazıları özellikle belirtilmesi gerekli olanlardır. Ayrıca Dârü'l-hikme'ye sorulan çeşitli sorulara verilen cevaplarla gerek basında gerekse toplum hayatında ortaya çıkan bazı meseleler karşısında kurumun görüşlerinin aktarıldığı beyannâme ve kararlar da bu konulardaki dinî tavrı göstermesi bakımından önemlidir.

Ceride-i İlmiyye, yayımlandığı devir bakımından şer'î esaslara göre idare edildiği kabul edilen Osmanlı Devleti'nin yok olma sürecine girerek ortadan kalktığı son yılları içinde, asırlarca devlete yön vermiş köklü bir müessese olan Bâb-ı Meşihat ve bağlı kuruluşların yapısı, teşkilâtı, bunlarla ilgili kanun, nizamnâme, tâlimat ve tebliğlerle dinin ve dinî kuruluşların cemiyette meydana gelen çeşitli değişiklikler karşısındaki durumunu, hatta mücadelesini ortaya koyan değerli bir belge niteliğindedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ceride-i İlmiyye Koleksiyonu, İstanbul 1332-41; Hasan Duman, *Katalog*, s. 60-61; Sadık Albayrak, *Son Devrin İslâm Akademisi Dâr-ül-Hikmet-il-İslâmiyye*, İstanbul 1973, bk. İndeks; Sadık Eraslan, *Şeyhülislâmlık Kurumu ve Ceride-i İlmiyye* (yüksek lisans tezi, 1989), AÜ İlahiyat Fakültesi Ktp., nr. 26.866; D. Mehmed Doğan, "Ceride-i İlmiyye", *TDEA*, II, 52-53.

NESEMİ YAZICI

CERİDE-İ MEHÂKİM

(جريدۀ محاکم)

Osmanlı Devleti

Adliye Nezâreti'nin yayın organı.

Adliye Nezâreti tarafından ilk defa Mayıs (?) 1873 tarihinde haftalık olarak yayımlanmaya başlanmıştır. 29 Cemâziyelaahir 1319 (13 Ekim 1901) tarihine kadar devam eden bu dönemi ikiye ayırmak gerekir. Kuruluşundan 12 Receb 1296'ya (2 Temmuz 1879) kadar pazartesi günleri on altı sayfa, bu tarihten itibaren tekrar 1. sayıdan başlayarak sekiz sayfa halinde salı günleri çıkarılmıştır. Dergi 30 Zilkade 1301 (21 Eylül 1884) tarihli 266. sayısından itibaren tekrar on altı sayfaya çık-